

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук *Потанчук Т. В.*

Received date 14.05.2019

Accepted date 30.05.2019

Published date 31.07.2019

Джус Оксана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри, кафедра професійної освіти та інноваційних технологій, Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

E-mail: dzhus1.oksana@gmail.com

УДК 374.7.091(477)

DOI: 10.15587/2519-4984.2019.176303

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЦЕНТРІВ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ЯК ПРОВАЙДЕРІВ НЕФОРМАЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

О. Л. Самодумська

Процес навчання дорослих в умовах неформальної освіти є організованою діяльністю андрагогів і дорослих, які навчаються, за неофіційними навчальними програмами, в умовах вільного вибору, для досягнення визначених дорослими особистісних і професійних навчальних цілей. Забезпечують цей процес провайдери неформальних освітніх послуг, серед яких різноманітні компанії, організації, установи чи фізичні особи, які ці послуги постачають цільовій аудиторії дорослого населення. Центри освіти дорослих сьогодні в Україні є такими провайдерами, що стрімко розвиваються.

Стаття присвячена узагальненню та систематизації Центрів освіти дорослих як провайдерів неформального навчання дорослих в Україні. Проаналізовано різні за формами та видами діючі в Україні Центри освіти дорослих. Визначені пріоритетні ознаки. Систематизовано Центри освіти дорослих як провайдерів неформального навчання дорослих відповідно визначених ознак. Узагальнено провідні функції їхньої діяльності.

Виходячи з існуючого в Україні досвіду діяльності Центрів освіти дорослих, основними ознаками для систематизації визначено: рівень самостійності; форма власності; організаційно-правова форма; канали інформування цільової аудиторії про зміст діяльності та події; рівень та напрями надання освітніх послуг; охоплення цільової аудиторії дорослого населення. Відповідно названих ознак у статті представлені результати здійсненої систематизації.

Основними функціями діяльності Центрів освіти дорослих є: забезпечують дорослих суспільним простором для навчання й соціально-культурної інтеграції; слугують форумом актуальних освітніх запитів; зорієнтовані на задоволення пріоритетних освітніх потреб дорослих; надають комплекс освітніх послуг для різних категорій дорослих; створюють майданчики сприятливої освітньої взаємодії між андрагогами і учасниками

Ключові слова: центри освіти дорослих, провайдери неформального навчання, освітні послуги

Copyright © 2019, О. Л. Самодумська.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Стрімкий розвиток неформальної освіти дорослого населення в українському освітньому просторі пов'язаний із суттєвими соціально-економічними змінами, що відбуваються в державі останні десятиліття. Сучасна неформальна освіта дорослих є визнаним державою видом освіти дорослих, складовою цілісної, гнучкої, відкритої національної системи освіти дорослих [1], частиною єдиного ланцюга не-

перервної освіти та розвитку людини впродовж життя. Відрізняють неформальну освіту дорослих: варіативні можливості вільного вибору неофіційних навчальних програм, відповідність досягнутих результатів цілям, визначеним самими дорослими учнями, й те, що нею не передбачено присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти.

Сучасний стан неформальної освіти дорослих в Україні залежить від провідних суб'єктів, серед

яких – дорослі, які навчаються, андрагоги (фахівці освіти дорослих), провайдери освітніх послуг, держава, корпоративний сектор [2].

Власне процес навчання дорослих в умовах неформальної освіти є організованою діяльністю андрагогів і дорослих, які навчаються, за неофіційними навчальними програмами, в умовах вільного вибору, результатом чого є досягнення визначених дорослими особистісних і професійних навчальних цілей [2]. Забезпечують цей процес провайдери неформальних освітніх послуг – компанії, організації, установи чи фізичні особи, які ці послуги постачають цільовій аудиторії, тобто споживачеві, яким є доросле населення [3]. Освітня діяльність (англ. *educational activity*) таких провайдерів спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію *освітнього процесу* – системи науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування і застосування її компетентностей [1]. Провайдерів послуг з неформального навчання дорослих відрізняє те, що вони не тільки надають ці освітні послуги, а й безпосередньо реалізують процес навчання [3]. Серед провідних провайдерів неформального навчання дорослих в Україні в останні десятиліття сформувався сектор Центрів освіти дорослих (ЦОД).

2. Літературний огляд

У результаті дослідження досвіду неформальної освіти дорослих у країнах Європейського Союзу [4] було виокремлено, узагальнено і схарактеризовано специфічні особливості її організації та визначено провідні напрями екстраполяції досвіду країн Європейського Союзу в Україну. Феномен виникнення неформальних Центрів освіти дорослих в Україні привертає увагу науковців та практиків освіти дорослих, оскільки їх розвиток є позитивним прикладом впровадження дієвих європейських практик [5]. Аналіз різноманітних джерел щодо практичної діяльності ЦОД показав, що освітній процес у них здійснюється з різними категоріями дорослих, за багатоманітними напрямами і програмами загальнокультурного та професійного розвитку дорослих [6]. Функціонують ЦОДи як структурні підрозділи офіційних закладів освіти чи культури або як самостійні суб'єкти неформальної освіти, переважно як громадські організації. Часто їхня діяльність здійснюється за підтримки міжнародних освітніх або благодійних організацій.

Цінним для розвитку Центрів освіти дорослих України є досвід роботи Народних університетів Німеччини як осередків освіти дорослих [7]. Цей досвід популяризується в Україні Представництвом Інституту міжнародного співробітництва – DVV International в Україні, регіональний офіс якого відкритий в Україні з 2010 р. DVV International заснований Німецькою асоціацією освіти дорослих. Народні університети Німеччини об'єдналися в Німецьку асоціацію народних університетів у 1953 р. Відтоді реалізують суспільну місію, що визначається державою та втілюється місцевими громадами, як надання подальшої комплексної освітньої програми для всього населення. Народні університети, як місце продовженого навчання, є простором для розвит-

ку, і майданчиком для культурного злиття всієї громади. Вони спираються на потреби місцевих регіонів і служать форумом інтересів та потреб всього суспільства – тим самим суттєво сприяють розвитку спільноти. Численні пропозиції з навчання професійним кваліфікаціям спрямовані на перспективи регіонального розвитку [7].

Літературне видання [7] складено як програмний маніфест з викладом основної позиції Центру освіти дорослих – «Освіта як суспільна відповідальність». Опис Центрів у цьому маніфесті є привабливим для української неформальної освіти ще й тому, що джерело містить їхній детальний опис щодо того, якими такі Центри освіти дорослих мають стати в кращому вигляді. Несучи суспільну відповідальність, такі Центри є цілісними, проте не одноманітними, осередками соціальної інтеграції. Освіта для всіх, незалежно від соціального класу, статі, освіти, віку, релігії, національної приналежності – засади, які є частиною базового розуміння концепції Центрів освіти дорослих. Вони є освітніми майданчиками для різноманітних груп з різними стартовими позиціями і потребами у навчанні. «Вчимося разом» є не лише гаслом, а практикою, що вимагає індивідуального розвитку та диференціації учнів у класі.

Досвід Німеччини в розбудові мережі народних університетів позитивно оцінений вченими, й вказано, що українським реаліям більш відповідає така модель як Центри освіти дорослих, що створені на базі університету [8]. Більш ширше наукове обґрунтування моделей центрів освіти дорослих в Україні започатковано у результаті аналізу друкованих, недрукованих та електронних джерел інформації та здійснено такий умовний поділ моделей Центрів освіти для різних категорій дорослих в Україні [9]: самостійні інституції – заклади неформальної освіти дорослих; підрозділи закладів освіти (загально-освітніх, проф.-технічних (проф.), вищих та ін.); на базі закладів культури (бібліотек, музеїв, народних домів); університети третього віку, центри активного довголіття; соціальні підприємства; на базі громадських організацій.

3. Мета та задачі дослідження

Метою представленого дослідження є узагальнення та систематизація Центрів освіти дорослих як провайдерів неформального навчання дорослих в Україні.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

1. Проаналізувати різні за формами та видами діючі в Україні Центри освіти дорослих.
2. Визначити пріоритетні ознаки та відповідно них систематизувати Центри освіти дорослих як провайдерів неформального навчання дорослих.
3. Узагальнити провідні функції діяльності Центрів освіти дорослих.

4. Систематизація Центрів освіти дорослих як провайдерів неформального навчання в Україні

Усвідомлюючи важливість і необхідність створення нових, підтримки діючих в Україні Центрів освіти дорослих, науковцями, запропоновано внести Центри освіти дорослих до переліку основних

понять проекту Закону України «Про освіту дорослих» [9]. В авторському формулюванні Центри освіти дорослих – це заклади неформальної освіти різних форм власності, що функціонують самостійно або на базі закладів формальної і неформальної освіти, закладів культури, громадських та інших організацій, соціальні підприємства з надання освітніх послуг, на які покладено здійснення освітньої, культурно-освітньої діяльності для різних категорій дорослих. Оскільки автором вказано, що наведене формулювання не є остаточним і в процесі роботи над законопроектом буде конкретизуватися, пропонуємо врахувати уточнення, беручи за базове зазначене визначення [9].

Центри освіти дорослих – це фізичні або юридичні особи різних форм власності та організаційно-правових форм, які надають освітні послуги неформальної освіти різним категоріям дорослих, функціонують самостійно або як структурний підрозділ освітніх, культурних, інших організацій (закладів, установ) або підприємств, і є осередками соціальної інтеграції дорослих. Як провайдерів неформального навчання Центри відрізняє те, що вони, здійснюють діяльність, спрямовану не тільки на організацію, а й на забезпечення та реалізацію безпосереднього процесу навчання дорослих.

Проаналізована нами довідкова інформація про діючі на території України Центри освіти дорослих (складений короткий довідник), взята з інформаційних сайтів, каталогів чи літературних джерел цих організацій, дала уявлення про різноманітність структури, охоплення аудиторії, кількості впроваджуваних проектів, задіяних фінансових джерел, рівня підтримки з боку владних структур, самостійності діяльності, багатоманітність пропонованих освітніх програм для різних категорій дорослих тощо. Наводимо перелік деяких з цих Центрів: Громадська організація «Українська асоціація міст, що навчаються» (м. Мелітополь), Громадська організація «Центр Поділля-Соціум» (м. Вінниця), Громадська організація Інформаційно-освітній центр «Імпульс» (м. Сколе Львівської області), Громадська організація Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець» (м. Яворів Львівської області), Громадська організація «Золоті Роки» (м. Львів), Освітній центр «Університет третього віку» Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (м. Миколаїв), Центр освіти впродовж життя СумДУ (м. Суми), Центр «Європейська освіта дорослих» (м. Миколаїв), Центр освіти дорослих на базі Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (м. Київ), Центр освіти «Університет третього віку» ВІСМ (м. Луцьк), «Відкритий університет для дорослих» Чернівецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М. Івасюка (м. Чернівці), Громадська організація Центр корпоративної освіти «Акме» (м. Суми), Центр освіти дорослих Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича (м. Житомир), Центр освіти дорослих при КЗ «Нікопольська міська школа мистецтв №1» (м. Нікополь), Клуб для людей третього віку «Друга молодість» (м. Ірпінь, Київська обл.), Громадська організація «Проекти і комунікації» (м. Полтава), Громадська організація

«Центр неформальної освіти» (м. Біла Церква), Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток» (м. Київ) та ін.

Детальний аналіз інформації про кожний центр освіти дорослих, представленої у різноманітних довідкових джерелах, від інтернет-сторінок самих Центрів до науково-популярних статей про події, які вони організовують, дали можливість систематизувати й виявити спільні й відмінні характеристики. Сьогодні маємо в Україні таку ситуацію, коли більшість Центрів діють як громадські організації, рідше як підприємства чи підприємці-фізичні особи. Поширеною є ситуація існування Центрів не самостійною організацією чи підприємством, а як складової державної чи комунальної організації – закладів освіти або культури (бібліотек, музеїв тощо). Тому виходячи з існуючого в Україні досвіду, пропонуємо систематизувати Центри освіти дорослих за такими ознаками: рівень самостійності організації / підприємства; форма власності; організаційно-правова форма; канали інформування цільової аудиторії; рівень та напрями надання освітніх послуг; цільова аудиторія.

Центри освіти дорослих, *за рівнем самостійності* поділяються на ті, які: реалізують грантові програми чи проекти, узгоджені із *донорськими організаціями, які визначають пріоритети й розподіляють грошові ресурси від фондів, створених меценатами або представництвами урядів інших держав*; є структурними підрозділами закладів освіти, культури, спорту держави й діють відповідно їхніх пріоритетів, цінностей й бюджету; діють у відповідності до самостійно визначених цінностей та визначених пріоритетів, підтримуються благодійними або іншими організаціями; реалізують стратегії, цілі та завдання у відповідності до самостійно визначеної місії, цінностей та фінансового самозабезпечення; комплексні.

За існуючими в Україні *формами власності* Центри освіти дорослих слід розглядати як приватні, державні, комунальні. За *організаційно-правовою формою* – як фізичні або юридичні особи (підприємства; організації (установи, заклади); асоціації або корпорації як об'єднання юридичних осіб; представництва; громадські об'єднання (спілки, організації) або благодійні організації; підприємці-фізичні особи).

За *каналами інформування цільової аудиторії* про зміст діяльності Центрів, організовані події, тренінги тощо: он-лайн (інтернет-сайти, соціальні мережі тощо); офлайн засоби (преса (газети, журнали, книги), радіо, рекламні щити та панелі тощо); комплексні.

Основні *рівні надання освітніх послуг* – початковий (грамотність) та досконалий. За *напрямами надання освітніх послуг* особистісний / загальнокультурний та професійний. Особливого поширення набули такі освітні програми: розвитку громадянських компетентностей, особистісного вдосконалення, інформаційно-комунікаційні технології, педагогіка, бізнес та фінанси, мовно-лінгвістичні, культурно-мистецькі, здоров'язбережувальні тощо.

За *охопленою цільовою аудиторією* Центри освіти дорослих є масовими, територіальними, спеці-

алізованими (у залежності від категорій дорослих, які навчаються).

Західноукраїнським ресурсним центром [10] надана так інструкція для організації Центрів освіти дорослих: коли ініціативна група у громаді має бажання працювати офіційно, вона повинна формалізувати свій статус і зареєструвати юридичну особу. Для надання ініціативним групам офіційного статусу у своїй діяльності організація практикує допомогу у створенні громадських організацій та органів самоорганізації населення. У процесі створення організацій практикують принцип, коли ініціатива створення організації походить знизу, від самих громадян. У такому випадку організація має шанс бути успішною та показувати позитивні результати роботи [10].

5. Результати дослідження

Сучасні Центри освіти дорослих як провайдери неформального навчання в Україні одночасно постачають освітні послуги різним категоріям дорос-

лих, організують цей освітній процес і реалізують його навчальну складову. Вони виконують такі провідні функції: забезпечують дорослих суспільним простором для навчання й соціально-культурної інтеграції; слугують форумом актуальних освітніх запитів та інтересів дорослого населення; зорієнтовані на задоволення пріоритетних освітніх потреб дорослого населення; надають комплекс освітніх послуг для різних категорій дорослого населення; створюють майданчики освітньої взаємодії між андрагогами і учасниками та сприятливі умови навчання дорослих тощо. Виходячи з існуючого в Україні досвіду діяльності Центрів освіти дорослих основними ознаками для систематизації визначено: рівень самостійності; форма власності; організаційно-правова форма; канали інформування цільової аудиторії про зміст діяльності та події; рівень та напрями надання освітніх послуг; охоплення цільової аудиторії дорослого населення. Відповідно названих ознак здійснена систематизація (рис. 1).

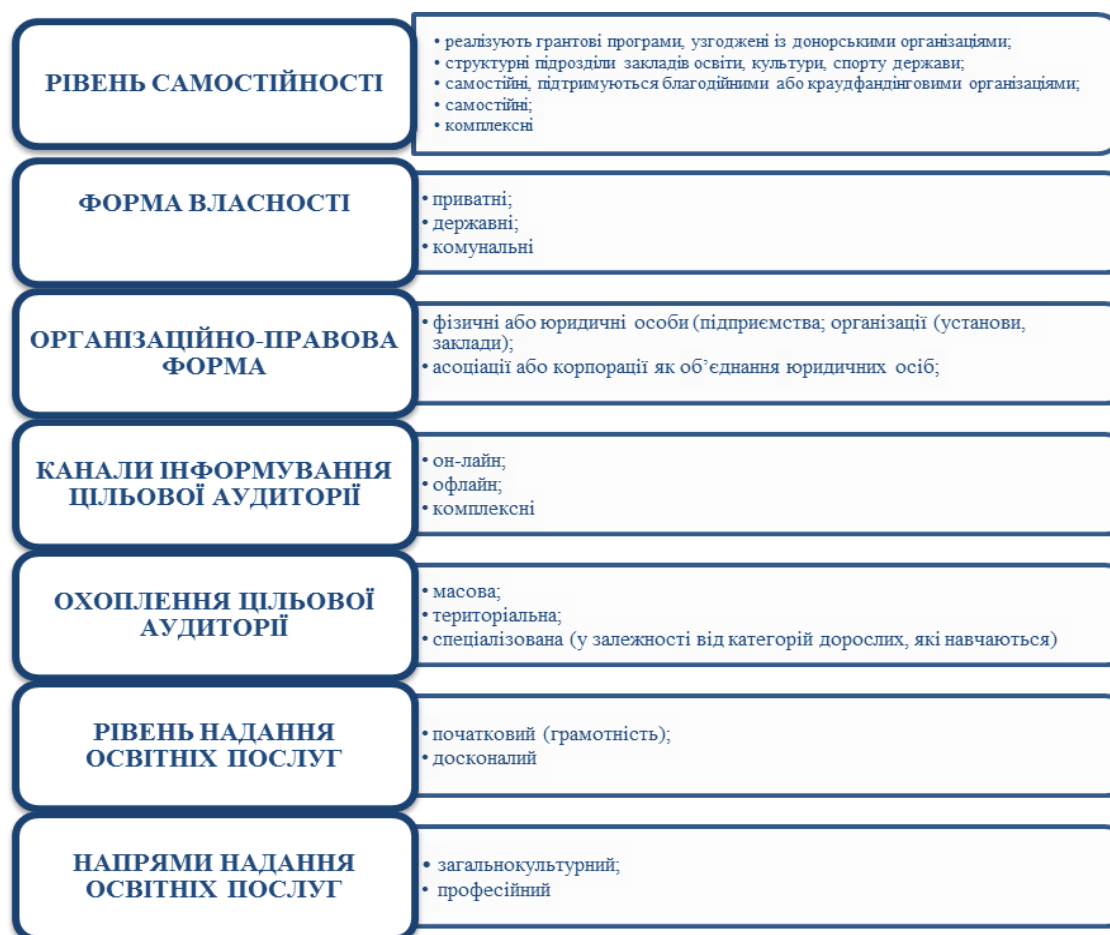

Рис. 1. Систематизація Центрів освіти дорослих як провайдерів неформального навчання

Перспективою подальших досліджень є розкриття сутності професійно-особистісних вимог до андрагогів для роботи у Центрах освіти дорослих.

6. Висновки

На підставі аналізу досвіду функціонування Центрів освіти дорослих в Україні узагальнено та схарактеризовано зміст їхньої діяльності відповідно визначених завдань:

1. Проаналізовано різні за формами та видами діючі в Україні Центри освіти дорослих.

2. Визначено пріоритетні ознаки та відповідно них Центри освіти дорослих систематизовано як провайдерів неформального навчання дорослих.

3. Узагальнено провідні функції діяльності Центрів освіти дорослих.

Література

1. Про освіту: Закон України № 2145-VIII. 05.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>
2. Samodumska O. L. Leading subjects of non-formal adult education in Ukraine // *Aktuální pedagogika*. 2019. Issue 2-3. P. 45–50.
3. Рассказова О. Л. Провайдери неформального навчання дорослих як суб'єкти освітньої діяльності // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2017. Т. XVIII, № 2 (19). С. 178–185.
4. Самодумська О. Л., Самойленко О. А. Неформальна освіта дорослих: досвід країн Європейського Союзу // *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2019. № 39. С. 202–213.
5. Освіта дорослих: бібліографічний покажчик: наукове видання. Київ: ТОВ «ДКС-Центр», 2016. 144 с.
6. Територія успіху // *Практико орієнтований додаток до збірника наукових праць «Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи»*. 2015. № 1. 48 с.
7. Центри освіти дорослих. Освіта як суспільна відповідальність. Берлін, 2011. URL: http://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/Ukraine_pics/ukraine_2/centry_obrazov_vzroslykh.pdf
8. Прийма С. М. Центри освіти дорослих у контексті переосмислення місії університету // *Педагогіка та психологія*. 2016. № 52. С. 173–186.
9. Аніщенко О. В. Моделі центрів освіти дорослих в Україні // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2018. № 1 (14). С. 22–35.
10. Фонд розвитку громадських організацій «Західно-український ресурсний центр». URL: <https://zurc.org/community/gromadski-organizatsiyi/>

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Суценько А. В.

Received date 14.05.2019

Accepted date 30.05.2019

Published date 31.07.2019

Самодумська Олена Львівна, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра освіти та управління навчальним закладом, Класичний приватний університет, вул. Жуковського, 70-б, Запоріжжя, Україна, 69002

E-mail: samodumskaya@outlook.com